

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УСТАНОВКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ЮРИСТА ПІД ЧАС РОЗВ'ЯЗАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАДАЧ (АНАЛІЗ ПІЛОТАЖНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Здійснено аналіз експериментального (пробного дослідження) вивчення особливостей психологічного впливу установок особистості студента-юриста на розв'язання ситуаційних професійних задач за допомогою комплексу методів дослідження. Проаналізовано показники факторів експериментальних методик за гендерною ознакою та описано найбільш значущі їхні зв'язки. Узагальнено результати досліджень, які дають змогу вказати на те, що готовність до юридичної діяльності необхідно розглядати як цілісний вияв активності особистості у подоланні внутрішніх суперечностей на шляху до творчої реалізації планів і програм діяльності.

Ключові слова: професійна діяльність юриста, особистість юриста, установка, задача, процес розв'язання задач, креативне мислення, готовність до професійної діяльності, комплексний підхід дослідження.

Постановка проблеми. Актуальним завданням підготовки спеціалістів у всіх сферах людської діяльності є формування готовності до творчого вирішення професійних завдань, а результативна діяльність працівників юридичного профілю сьогодення повинна реалізовуватись з виявом нестандартного пошуку вирішення професійних завдань, тобто оригінального мислення. А в період активних реформаторських змін в законодавчій базі України, де відбувається не лише зміна погляду на ефективного працівника, а й змінюються особисті та професійні вимоги до особистості юриста зокрема, це питання набуває особливого значення.

Стан дослідження. Варто нагадати, що підвищена цікавість до психологічних аспектів професійної праці суб'єктів юридичної діяльності виявляли такі науковці: О. Бандурка, С. Бочарова, О. Землянська, В. Васильєв та інші, а питання готовності (далі установки) цікавили Г. Спенсера, К. Ланге, А. Лурію, О. Леонтєва, Л. Виготського, Д. Узнадзе, В. Норакідзе та інших науковців.

Аналіз наукових джерел засвідчив важливість дослідження готовності юристів вирішувати професійні завдання нестандартним (тобто нетиповим, новим) способом, саме тому наше психологічне дослідження стало однією із спроб виявити показники творчості,

нетрафаретності юриста під час виконання ним професійних обов'язків. Тому, вважаємо за необхідне провести емпіричне дослідження на основі комплексного підходу до вивчення професійної діяльності юриста та вияву творчості в ній.

Мета статті – експериментально вивчити та проаналізувати особливості психологічного впливу установок особистості на розв'язання ситуаційних професійних юридичних задач та вияву у студентів-юристів творчого потенціалу під час їх вирішення.

Виклад основних положень. З метою вивчення особливостей психологічного впливу особистісної установки під час вирішення ситуаційних професійних завдань були використані психодіагностичні методики, які дають можливість виявити здатність студентів до їх вирішення нестандартним, творчим способом, з'ясувати вплив на розв'язання ситуаційних завдань психодинамічних (установок) та латеральних ознак, характеристик студентів-юристів.

З метою пілотажного дослідження особливостей психологічного впливу установок особистості на вирішення ситуаційних професійних юридичних завдань та вияву у студентів-юристів творчого потенціалу під час їх вирішення у травні 2016 року взяли участь 48 студентів факультету № 6 (юридичний факультет) Львівського державного університету внутрішніх справ віком 18–20 років, з них 26 дівчат та 22 хлопців – майбутні правознавці.

Всі досліджувані взяли участь в психологічному дослідженні добровільно. Попередньо кожен учасник тестування був проінструктований про порядок виконання завдання та попереджений, що опитування є конфіденційним. Групи досліджуваних були опитані груповим способом. Загалом досліджуванні охоче контактували та сприяли проведенню дослідження.

Дослідження здійснювалось у два етапи: 1) на першому етапі дослідження відбувалася діагностика формально-динамічної, модуляційної складової характеристик між кульової асиметрії та установки, де використовувалась методика визначення «рукості» М. Аннет [1; 2]; метод фіксації установки за Д. Узнадзе [3] (визначення візуальної установки); 2) на другому етапі використовувались метод фіксації установки за Д. Узнадзе (визначення вербальної установки) та набір юридичних завдань, які експериментально моделюють ситуацію, що відтворює специфіку професійної діяльності юриста і потребують креативного, нестандартного вирішення.

Для вирішення проблеми не тільки феноменології творчого мислення та установки юриста, але й розуміння його механізмів, детермінант і змістовно-особистісних характеристик наголошуємо на комплексному підході в дослідженні цієї проблеми. Продуктивним, на наш

погляд, у розумінні творчого компоненту мислення та подальшій побудові структури дослідження та використання теорії міжкульової асиметрії головного мозку, яка визначає функціональне детермінування образного синтетичного мислення комплексного холистичного сприймання структурами правої півкулі [4], яка в нормі є безмовною і саме в цьому лежать витoki її творчого потенціалу [4].

Одержані дані оброблялись за стандартними програмами варіаційної статистики з обрахуванням середніх значень та кореляційного аналізу. Після обробки первинних емпіричних даних названих методик були встановлені основні кількісні показники та здійснено їх статистичний аналіз з визначенням показників тісноти кореляційного зв'язку (за Пірсоном) та статистичних критеріїв, а також якісний аналіз. Здійснено перевірку на статистичну значущість.

Участь у дослідженні дала змогу виявити загальні та специфічні особливості та тенденції для кожної з категорій. Усереднені дані було зведено у таблицю (табл.).

Таблиця

Усереднені показники та різниця шкал експериментальних методик досліджуваних за гендерною відмінністю

Методики	Показники	Стать		Різниця
		ч	ж	
Візуальна установка	Асиміляція	0,125	0,6667	0,5417
	Контраст	6,125	8,4	2,275
	Рівність	13,875	11,6	2,275
Вербальна установка	Асиміляція	9,25	8,6666	0,5834
	Рівність	5,375	5,8	0,425
	«+»	0,375	0,5333	0,1583
Юридичні задачі	К-сть правильно розв'язаних задач	4	4,9333	0,9333
	Продуктивність	85,125	97,7333	12,6083
	Ефективність	68,625	80,8	12,175
	Аудіал	0,5	0,93	0,43
	Візуал	0,5	0,4	0,1
	Кінстетик	1	0,4	0,6
	Дискрет	2,625	4,2666	1,6416
	К-сть творчо розв'язаних задач	0,625	0,7333	0,1083
Креативність	13,25	19,4666	6,2166	
Аннет	Праворукість	18,8333	19,2857	0,4524
	Амбідекстрія	8	8	0
	Ліворукість	10	0	10

Обробка даних таким способом дала можливість отримати такі результати.

Узагальнені профілі за методикою установки досліджуваних за гендерною ознакою майже схожі, однак й є деякі відмінності. Наведемо найбільш виражені з них.

Максимальна відмінність профілю представників жіночої статі спостерігається за показниками асиміляції у методиці вербальної установки (0,5834); та представників чоловічої статі у методиці візуальної установки (0,5417), що свідчить про сильно зафіксовану установку.

Цікавим є той факт, що за результатами дослідження за показником методики «Юридичні задачі» аудіалами здебільшого є представники жіночої статі (0,93), тоді як представники чоловічої статі – візуали (0,5), дискрети зазвичай (4,2666) знову ж жінки.

Такий розподіл свідчить про те, що представники жіночої статі організують свій досвід, описуючи світ через звуки (аудіальну систему), як набір знань (раціональну або дискретну систему) репрезентації, а тому установка у них зафіксувалась за методикою вербальної установки, а представники чоловічої статі описують його через образи (візуальну систему), що підтверджується фіксацією візуальної установки.

З таблиці також зрозуміло, що представники жіночої статі за шкалою контрасту більше виявляють контрастних ілюзій (8,4), що свідчить про їхню свідому оцінку спотвореному сприйнятті, на відміну від представників чоловічої статі (6,125), які виявляють його менше та швидше виходять на адекватне сприйняття ситуації, тобто експозиційні кола сприймають рівними, якими вони і є.

Другою суттєвою відмінністю став показник продуктивності за методикою «Юридичних задач» як показника трудової діяльності студента – юриста у вирішенні професійних юридичних завдань за певний проміжок часу, який виявляють зазвичай представники жіночої статі, порівняно з представниками чоловічої статі.

Поряд з показником продуктивності спостерігаємо більший рівень ефективності – величини, яка вимірюється відношенням кількості правильно розв'язаних юридичних задач до загальної кількості задач під час вирішення ситуаційних професійних юридичних задач у представників жіночої статі (80,8) та показника креативності як рівня творчої обдарованості, здібностей до творчості, які виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та становлять відносно стійку характеристику особистості, який у представників жіночої статі вищий (19,4666) порівняно з представниками чоловічої (13,25).

Також є певна відмінність у факторах кількості правильно розв'язаних юридичних задач (0,9333) та кількістю творчо розв'язаних юридичних задач (0,1083), де знову ж переважають представники жіночої статі (рис. 1).

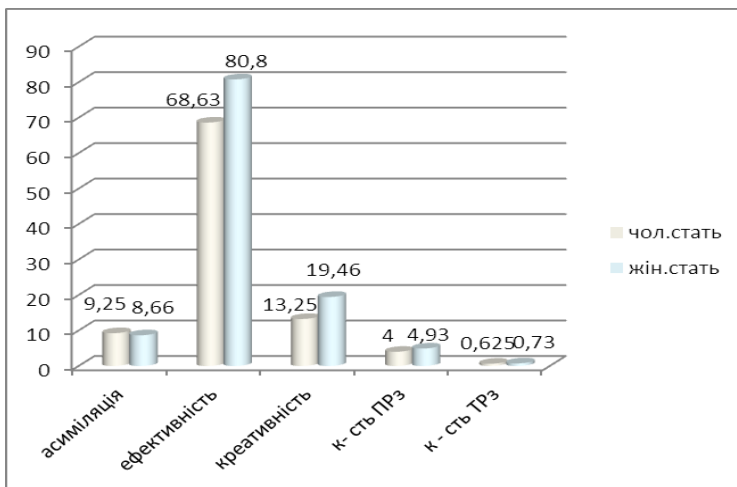

Рис. 1. Порівняння показників факторів окремих експериментальних методик за гендерною ознакою

Таке явище зумовлене сильнішою фіксацією установки на вирішення максимально правильної кількості юридичних задач представниками жіночої статі та їхніми властивостями особистості до вирішення інтелектуальних завдань, що дещо залежить від домінантної півкулі головного мозку.

Таку особливість можемо спостерігати за методикою М. Аннет за фактором ліворукості та домінантною правою півкулею головного мозку. Оскільки існує перехрест нервових шляхів, що ведуть від кінцівок до півкуль мозку, то при домінуванні лівої півкулі, провідною, у більшості випадків, є права рука та при домінуванні правої півкулі –ліва.

Згідно з результатами, занесеними у таблицю, ліворукість, а отже, домінантність правої півкулі головного мозку притаманне представникам чоловічої статі, тоді як у представників жіночої статі більше виражена праворукість (19,2857) з домінантністю лівої півкулі головного мозку (див. рис. 2).

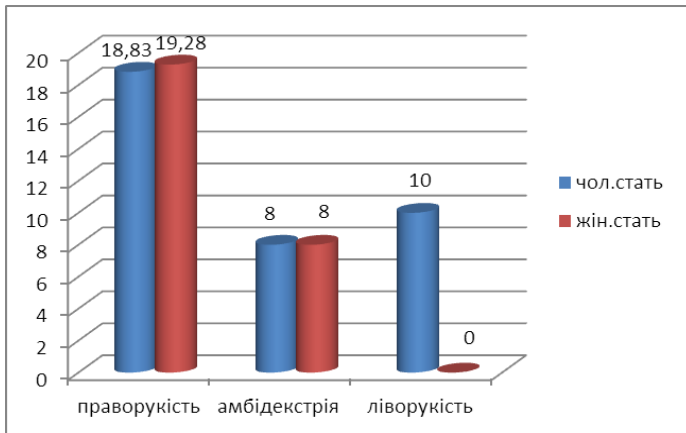

Рис. 2. Порівняння значень за фактором «рукості» за гендерною ознакою

Однак такий розподіл «рукості» та домінантності не є суттєвою відмінністю, а радше індивідуальною особливістю особистості, але в нашому дослідженні вони впливають на результативність вирішення ситуаційних професійних юридичних задач, оскільки існують відмінності у сприйнятті світу та обробці інформації залежно від домінантності півкуль головного мозку.

Відтак нами була виявлена в якості провідної ознаки показник кількість творчо розв'язаних юридичних задач та їх ефективність під час розв'язання, як визначальна якість що відрізняє досліджуваних за гендерною характеристикою. Саме тому, подальше математико-статистичне вивчення буде формуватися щодо саме цих показників під час побудови плеяд, однак надалі ми будемо виявляти особливості студента-юриста загалом, не акцентуючи на гендерній ознаці. Для цього всі одержані дані ми ввели в загальну таблицю, яку й піддали кореляційному обчисленню за допомогою комп'ютерної програми. Одразу ж зауважимо, що внаслідок того, що високі показники за факторами кількість творчо розв'язаних юридичних задач та їх ефективність нами бралися за початок під час побудови плеяд. Зрозумілим є те, що для низьких його показників (кількість творчо розв'язаних юридичних задач та їх ефективність) закономірними є протилежні значення тих факторів, за якими здійснюється кореляційний аналіз. Розгляд кореляційних зв'язків будемо наводити по низхідній, починаючи з факторів, що мають більш виражені кореляції, і закінчуючи менш значущими.

Найбільш виражений кореляційний зв'язок ми можемо спостерігати за шкалою кількості творчо розв'язаних юридичних задач, отриманими за методикою «Юридичних задач» з фактором контрасту за методикою фіксації установки (-0,3321), що свідчить про середню стійкість установки, що визначається кількістю ілюзій; з фактором рівності (0,3321) – адекватне сприйняття ситуації. Порівнявши ці два фактори, розуміємо, що фіксація установки починає згасати, адже у разі збільшення показників фактору кількість творчо розв'язаних юридичних задач зменшується кількість контрастних ілюзій та збільшується показник їх рівності, що свідчить про вихід особистості на адекватне сприйняття ситуації.

Спостерігаємо також зв'язок за шкалою ефективності за методикою «Юридичні задачі» з фактором контрасту (-0,2274), що свідчить про свідому оцінку та спотворене сприйняття, тобто установка сильно зафіксувалася та особистість продукує більшу кількість правильно розв'язаних ситуаційних професійних юридичних задач.

За шкалою кількості творчо розв'язаних юридичних задач з фактором асиміляції (-0,1982) видно, що чим менше будуть виявлятися асимілятивні ілюзії, тим більший буде рівень креативності, внаслідок чого і кількість творчо розв'язаних юридичних задач буде збільшуватись.

Розглядаючи кореляційний зв'язок за фактором ефективності з фактором рівності (0,2274) та фактором асиміляції (0,2120), доходимо висновку, що у разі зменшення кількості продукування асимілятивних ілюзій та збільшенні кількості експозицій рівності, збільшується рівень ефективності розв'язання ситуаційних професійних юридичних задач. Спостерігається залежність між показником аудіал та фактором рівності за методикою фіксації вербальної установки (0,4330), що пояснює зв'язок адекватного сприйняття ситуації, тобто згасання фіксації установки (досліджуванні виявляють пластичність) та репрезентативної системи, яка визначає яким чином організований людський досвід та як описується навколишній світ.

З результатів дослідження видно, що якщо установка фіксується, але починає швидко згасати, що спостерігаємо в процесі контрольних експозицій у вигляді асимілятивних ілюзій, кількість творчо розв'язаних юридичних задач збільшується та творчий потенціал під час їх розв'язання зростає, особистість виявляє гнучкість у пошуку нового нестандартного рішення. Тобто особистість студента-юриста з такими виявами особливостей його динамічних характеристик проявляє лабільність, яка призводить до збільшення вияву рівня креативності у його професійній діяльності.

Зазначені результати математико-статистичного аналізу одержаного емпіричного матеріалу дають змогу надати такий психологічний портрет особистості студента-юриста із такими поведінковими установками, які сприяють творчому розв'язанню ситуаційних професійних юридичних задач.

Провідною ознакою є високий рівень ефективності у розв'язанні юридичних задач, який залежить від кількості правильно розв'язаних юридичних задач та використання творчого підходу у їх вирішенні, тому кількість творчо розв'язаних задач теж буде провідною ознакою. Така тенденція спостерігається через фіксацію установки, яка наділена динамічними та стійкими характеристиками. Це виявляється в гнучкості та динамічності під час розв'язання ситуаційних професійних юридичних задач студентом-юристом.

Зважаючи на домінантність лівої півкулі головного мозку, яка виявлена за фактором праворукості за методикою Аннет, можна вважати, що за латеральними ознаками особистості студента-юриста виявлена спрямованість на аналітичне, раціональне та послідовне пізнання шляху вирішення юридичних задач, сприймають інформацію за аудіальною репрезентативною системою та обробляють інформацію словесно-логічним способом, використовуючи юридичні слова, визначення та закони при описі відповіді юридичної задачі. З огляду на теорію фіксованої установки, в кожен дискретний момент своєї активності суб'єкт є своєрідним модусом психофізіологічних сил, де заздалегідь, до початку активності міститься ескіз майбутньої поведінки, основні її етапи та мобілізуються відповідні інтелектуальні, афективні та фізіологічні компоненти. Ми припустили, що готовність особистості юриста є властивістю особистості, яка розглядається крізь призму фіксації установки під час вирішення ситуаційних професійних задач як внутрішньої готовності особистості досягати позитивного результату та максимально правильно розв'язувати пропонувані задачі задля досягнення успіху та вирішення конкретних проблем, яке на практиці підтвердилося.

З погляду диференціального підходу, важливо врахувати те, що в осіб з ознаками правопівкульової домінантності головного мозку фіксована установка характеризується високою збудливістю, статичністю та іррадіацією. Тобто у «ліворуких» спостерігається стійка своєрідність динамічних характеристик психічної активності, яка полягає у швидкості фіксації і тривалим існуванням умінь, навиків, звичок та особистісних рис.

Тому, відповідно до зазначеного, можна зробити висновок, що процес фіксації установки забезпечується переважною участю правої

півкулі головного мозку при санкціонуючій ролі лівої півкулі (дослідження в нейропсихології, в психології творчості і психології когнітивних процесів підтверджують ці висновки) [5].

Висновки. Діагностика за допомогою запропонованого набору методик (набір методів можна вважати базовим для організації дослідження вивчення психологічного впливу особистісної установки на вирішення ситуаційних професійних задач, він може доповнюватись та модифікуватись від змін умов, задач досліджень та контингенту піддослідних) дає змогу не тільки діагностувати характеристики особистості студента-юриста, але й шляхом організації та використання спеціальних тренінгів з підвищення креативності та фіксації творчого вирішення професійних юридичних задач, можна розвивати в мисленнєвій діяльності креативні зміни, що вважаємо за перспективне для розвитку подальших психологічних досліджень.

1. Васильев В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – СПб.: Питер, 2000. – 480 с.

2. Узнадзе Д. Н. Психология установки / Д. Н. Узнадзе. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.

3. Богданов В. М. Психологические особенности профессионального мышления работника уголовного розыска / В. М. Богданов. – Омск, 1984. – 125 с.

4. Кагальняк А. И. Формирование самооценки профессионально значимых качеств будущих учителей / А. И. Кагальняк, К. Е. Яцишин // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 45–58.

5. Иванов В. В. Бессознательное, функциональная асимметрия, язык и творчество (к постановке вопроса) / В. В. Иванов // Бессознательное: природа, функции и методы исследования. – Тбилиси.: Мецниереба, 1985. – Т. 4. – С. 254–261.

6. Асмолов А. Г. Деятельность и установка / А. Г. Асмолов. – М.: МГУ, 1979. – 151 с.

7. Карпенко В. В. Творче мислення юриста: шляхи дослідження та стимуляції / В. В. Карпенко // Післясеминарні матеріали. – Польща, Щитно, 2008. – С. 15–19.

8. Леонтьев Д. А. Тематический апперцептивный тест / Д. А. Леонтьев. – 3-е изд. – М.: Смысл, 2004. – 254 с.

9. Прангишвили А. С. Установка как неосознаваемая основа психического отражения / А. С. Прангишвили // Бессознательное: природа, функции и методы исследования. – Тбилиси: Мецниереба, 1985. – Т. 4. – С. 16–35.

10. Прикладная юридическая психология / под ред. А. М. Столяренко. – СПб.: Питер, 2006. – 560 с.

11. Роршах Г. Психодиагностика: методика и результаты диагностического эксперимента по исследованию восприятия (истолкование случайных образов) / Г. Роршах. – М.: «Когито-Центр», 2003. – 336 с.

12. Сакварелидзе М. А. Проблема бессознательного на Международном симпозиуме «Бессознательное» в г. Тбилиси / М. А. Сакварелидзе // Бессознательное: природа, функции и методы исследования. – Тбилиси: Мецниереба, 1985. – Т. 4. – С. 67–76.

13. Теплицкая Е. И. Межполушарные различия тормозного и положительного дифференцирования и их роль в адаптивных процессах / Е. И. Теплицкая, В. В. Карпенко, В. А. Сухобрус // Адаптивные и компенсаторные процессы в головном мозге. – М.: Наука, 1986. – С. 106–107.

Сушко А. И. Характеристика психологического исследования установки личности студента-юриста во время решения ситуационных профессиональных задач (анализ пилотажного исследования)

Осуществлен анализ экспериментального (пробного исследования) изучения особенностей психологического воздействия установок личности студента-юриста на решение ситуационных профессиональных задач с помощью комплекса методов исследования. Проанализированы показатели факторов экспериментальных методик по гендерному признаку и описаны наиболее значимые их связи. Обобщены результаты исследований, указывающие, что готовность к юридической деятельности необходимо рассматривать как целостное проявление активности личности в преодолении внутренних противоречий на пути к творческой реализации планов и программ деятельности.

Ключевые слова: профессиональная деятельность юриста, личность юриста, установка, задача, процесс решения задач, креативное мышление, готовность к профессиональной деятельности, комплексный подход исследования.

Sushko A. I. Characteristics of psychological research of the individual attitudes of a law student in solving situational professional tasks (analysis of pilot study)

The article analyzes the experimental (test research) study of the peculiarities of psychological influence of attitudes of a law student in solving situational professional tasks using complex of research methods, which can be considered as the base for the organization of research of this phenomenon study. The indicators of factors of experimental methodologies on gender characteristics are analyzed and their most important relationships are described. The results of research allow to indicate that the readiness for legal activity should be considered as an integral expression of the individual's activity in overcoming the internal contradictions in the way to the creative implementation of plans and programs of activity. The perspective way of development of creativity of a lawyer in subsequent psychological studies is offered.

The results of the study show that if the attitude is fixed, but begins to fade quickly, the number of creatively solved legal tasks increases, the creative potential during their solution grows, the personality shows flexibility in finding new innovative solutions. In other words, the personality of a law student with such display of features of his dynamic characteristics shows lability, that leads to the

tendency of increasing the expression of the level of creativity in his professional activity. In terms of differential approach, it is important to consider that patients with signs of right hemisphere dominance of the brain have fixed attitude which is characterized by high excitability, static and irradiation. Left-handed people are characterized by steady originality of dynamic characteristics of mental activity, which lies in the rate of fixing and extended existence of abilities, skills, habits and personal traits. The author concludes that the process of attitude fixing is provided with the overwhelming participation of the right hemisphere of the brain in the left hemisphere sanctioning role.

Key words: professional activity of a lawyer, lawyer personality, attitude, task, the process of solving tasks, creative thinking, commitment to professional activities, an integrated approach of research.

Стаття надійшла 14 грудня 2016 р.

УДК 159.923:159.923.2

О. Г. Угрин

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСІБ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ЇЇ ВИЯВУ

Висвітлено проблему сімейної ідентифікації. Представлено емпіричні результати сімейної ідентифікації студентської молоді. Здійснено порівняння осіб із високим та низьким рівнем сімейної ідентифікації: особи, що показали високий рівень сімейної ідентифікації, описують свою батьківську сім'ю як таку, що враховує всі аспекти особистого зростання кожного з її членів. У становленні високого рівня сімейної згуртованості на ранніх етапах життя сім'ї важливу роль відіграє матір, а на етапі сепарації молодшої особи – батько. Також досліджено статеві відмінності осіб з високим рівнем сімейної ідентифікації.

Ключові слова: виховання, сім'я, сімейна ідентифікація, сімейні цінності, студентська молодь.

Постановка проблеми. Одним із важливих факторів соціалізації особистості була і є батьківська сім'я, вплив якої дитина відчуває найшвидше.

Сімейні умови, взаємовідносини між її членами, батьківські позиції виховання та інше, значною мірою визначають життєвий шлях особистості. Крім свідомого, цілеспрямованого виховання батьків, на дитину впливає й атмосфера всередині сім'ї.